

Hur förändrades synen på slöjan efter den 11 september 2001?
Alison Donnell granskar slöjan som symbol i mediabevakningen
av kriget i Afghanistan och ser hur den beslöjade kvinnan blivit
en förtryckets ikon – en visuell påminnelse om det oförenliga i
västerländskt och islamiskt samhällsliv.

Synlighet, status och strategisk skillnad? Attityder till slöjan efter den 11 september

Alison Donnell

Den 11 september 2001 har, åtminstone på mediaspråk, blivit känt som dagen som förändrade världen.¹ Men vems värld var det som förändrades? På vilka sätt och med vilka resultat? Det mest uppenbara är att attacken mot World Trade Centers båda torn förändrade världen i USA genom att den förde terroristvåldet ända in i det egna landet. Men händelsen förändrade också världen i Afghanistan, mot vilket krig förklarades och över vilket multipelbombarna regnade. Medan upplevelsen av våld, otrygghet, sorg och förfäran är ny i dagens USA, är den sedan länge en del av vardagen i Afghanistan. Händelserna efter den 11 september har – på ett framträdande och skrämmande sätt – visat majoritetsgrupper i Europa och USA vad som står på spel när man visar lojalitet mot en nation, en religion eller en identitet, och även riskerna med att framhäva skillnader. De stora riskerna med och den dagliga erfarenheten av att leva under en regim som hårt och våldsamt kontrollerar

lojaliteter och identiteter har emellertid under många år varit människors verklighet i Afghanistan.

Förutom att avslöja alliansen mellan al-Qaida och talibanerna, den desperata situationen för afghanska medborgare, både de som lever i Afghanistan och de som tvångsflyttats till flyktingläger, samt de särskilda brott som begåtts mot kvinnor, visade händelserna den 11 september i hur hög grad amerikanska mediagrupper kontrollerar frågor om politisk synlighet och osynlighet. I sin bok *Covering Islam. How the Media and the Experts Determine How We See the Rest of the World* från 1981, visar Edward Said noggrant och övertygande hur nordamerikanska framställningar av islam under oroliga perioder är fyllda av politisk laddning. Han avslöjar en rad ogenomtänkta och partiska åsikter som förklåtts till historisk verklighet och objektiva reportage. Efter den 11 september blev en politisk situation och en männi-

skorättskatastrof, som pågått under många år och som man sedan länge känt till, plötsligt strategiskt möjlig att synliggöra i media.

I arbetet med TV-dokumentären *Behind the Veil*, som visades för brittisk publik i juni 2001 och för en amerikansk i slutet av augusti 2001, hade Saira Shah, som är afghan men född i Storbritannien, i hemlighet tagit sig in i Afghanistan för att filma. Filmen dokumenterade med intensiv och plågsam skärpa hur mänskliga rättigheter kränktes och hur talibanregimen sanktionerade våld mot kvinnor. Trots att hon själv är övertygad om nödvändigheten av att väcka internationell uppmärksamhet för situationen i Afghanistan, påpekade Shah i en intervju i CNN bara några veckor före 11 september:

Förut var Afghanistan viktigt men det har hänt så mycket saker där, och saker har hänt eftersom Afghanistan under 1980-talet användes som en bricka i spelet. Numera finns inget internationellt intresse för Afghanistan. Människor runtom i världen måste engagera sig för Afghanistan och kanske kommer man att nå en slags kokpunkt som kan göra någon nytta.²

Fastän den 11 september utgjorde en explosionsartad kokpunkt är det inte lätt att säga om den gjort någon ”nytta”, eller lett till en ny, global och engagerad etik. Om afghanska kvinnor nu får det slags internationella uppmärksamhet många hoppats på och arbetat för, måste man samtidigt hålla i minnet att det i hög grad sker på västvärldens villkor.

Det är varken förvånande eller någon tillfällighet att mediabevakningen av Afghanistan efter den 11 september i så hög utsträckning utnyttjade slöjan som visuell kod för en klädstil som i väst redan förmedlats som en

förtryckets sinnebild. Man kan dock hävda att den västerländska kulturens tvärsäkra och starkt förenklade framställningar av slöjan hamnat i ny belysning efter den 11 september, ett ljus som kastar nya och hotfulla skuggor. Den välkända och flitigt analyserade orientaliserande blicken, med vilken slöjan betraktas som ett objekt fyllt av mystik, exotism och erotism, och den beslöjade kvinnan som ett objekt för fantasi, upphetsning och begär, håller nu på att ersättas av den främlingsfientliga, närmare bestämt den islamfientliga blicken, med vilken slöjan eller huvudduken blir ett iögonfallande tecken på en olikhet värd förakt. Under den första tiden efter den 11 september var hotet mot beslöjade kvinnor i USA så stort och överhängande att *imamer* publicerade *fatwor* i tidskriften *al-Majalla*, vilka tillät kvinnor att ta av sig huvudduken på allmän plats. Det muslimska kvinnoförbundet i USA, *Muslim Women's League*, gav liknande råd i en artikel med rubriken ”Muslim Dress in Dangerous Times”:

I det rådande klimatet av ökat religiöst motiverat våld efter de fruktansvärda attackerna den 11 september, är muslimska kvinnor i *hijab* (huvudduk) särskilt sårbara eftersom västerländsk media och litteratur under många år konsekvent framställt kvinnor i täckande klädsel som den dominerande bilden av islam. Som en följd av detta blir muslimska kvinnor med huvudduk och annan muslimsk klädsel ofta de första och enklaste målen för våld av hat. Muslimska kvinnor bör ha detta i åtanke när de beslutar sig för hur de skall klä sig under de närmaste veckorna och månaderna. Om en muslimsk kvinna upplever att hon kan vara i fara och anpassar klädseln för att minska riskerna för ett fysiskt angrepp, är det en logisk

och av islam tillåten försiktighetsåtgärd som helt och hållet överensstämmer med *fiqh*³-principen om nödtvång och svårigheter. Vad man än anser vara den mest passande klädseln för en muslimsk kvinna, är Koranen också tydlig med att islamisk klädsel är något som skall hjälpa oss att undvika trakasserier (Koranen 33:59) [...]. I sådana situationer går individuella liv och personlig säkerhet före normala islamiska regler. Som fastslagits i en grundläggande princip i islamisk rättslära: ”nöden har ingen lag” (Said Ramadan, *Islamic Law. Its Scope and Equity* 71 [1970]).⁴

Sambandet mellan att bära slöja och övergrepp var så tydligt att en religiöst blandad fredsgrupp startade en kampanj, ”Scarves for Solidarity”, för att uttrycka sitt stöd till muslimska kvinnor. Man uppmanade icke-muslimska kvinnor att bära huvudduk den 8 oktober 2001, samtidigt som man förvarnade dem om ett fientligt bemötande. I ett brittiskt sammanhang blev olika former för identifikation också mer rigida och genom en allt tydligare uppdelning av befolkningen i kategorierna känd och okänd, tillhörig och icke-tillhörig, fungerade slöjan som en olikhetsdeklaration. Istället för att erbjuda kvinnor det slags visuella immunitet som är en del av dess funktion, blev slöjan och de som bar den nu föremål för ett intensivt allmänintresse. I ett reportage med rubriken ”The Other Side of the Veil” i *The Guardian Weekend* den 8 december 2001, deklarerades: ”Sedan den 11 september har världens blickar som aldrig förr riktats mot islam – och kvinnorna är i dess centrum”. I sin rapport från mötet med en grupp muslimska kvinnor på *ArRum Club*⁵ i London, kommenterar Madeleine Bunting först de närvarandes klädsel och därefter deras

trosuppfattningar: ”De har alla under de senaste åren valt att bära *hijab* [...] Det mest slående är dock att samtliga dessa kvinnor välformulerat och övertygande beskriver sin uppfattning att islam befriat och stärkt dem”.⁶ Orden ”det mest slående” visar på den förvåning, kanske till med det tvivel, hon kände inför att den klädsel och trosuppfattning hon mötte är i samklang med främjandet av kvinnors ökade frihet. Faktum är att för åtminstone en av dessa kvinnor var det beslutet att anamma *hijab* och att börja leva helt efter religiösa regler som gav henne självförtroende och kunskap nog att kräva sin rätt till universitetsutbildning och undvika ett arrangerat äktenskap. Trots att artikeln tydligt visar vilken press slöjan utövar på västerländsk frihetsuppfattning diskuteras inte den frågan direkt. Det gör den däremot i en nyligen publicerad artikel av Aisha Khan, ”The Veil in My Handbag”. För Khan innebär tiden efter den 11 september att hennes identitet som brittisk och muslim närmast utesluter varandra:

Du kan vara född och uppvuxen i det här landet, dra nytta av dess utbildningssystem och leva i frihet och ekonomisk trygghet tack vare den solida brittiska ekonomin. Men du kan också vara förtryckt. Håll tyst när pressen ger sig på din religion. Titta hjälplöst på när muslimer förföljs i sina hemländer och se sedan på när de bestraffas av den engelska flyktningpolitiken. Stoppa ner slöjan i handväskan eftersom du aldrig får det där jobbet om du täcker huvudet. Offra bönetid och fastor för att hänga med de andra och hålla dig väl med chefen.⁷

Samtidigt som slöjan gjorde kvinnor i väst till måltavlor både för direkta och mer indirekta former av angrepp, framställde västerländska

media den slöja afghanska kvinnor bar som en symbol både för att de var annorlunda och förtryckta.

Slöjan som förtryckets symbol

Även om man inte skall förringa de fysiska hinder och sociala begränsningar tvånget att bära *burka*⁸ innebär för kvinnor, tycks det som den visuella betoningen på bärandet av slöja har snävat in fokus på kvinnors rättigheter. Slöjan är så lätt att översätta till en symbol för förtryck att det är svårt att överföra intresset på mer angelägna frågor för många kvinnor i muslimska länder, som deras rättsliga status när det gäller vårdnad av barn, arv och vittnesmål. Den beslöjade figuren tjänar också syftet att bevara bilden av afghanska kvinnor som undagömda och passiva, och reser därigenom en ideologisk barriär som skapar förväntningar på offer snarare än på människor som har medbestämmanderätt. Även de journalistiska texter och personliga berättelser som handlar om andra frågor använder ofta den beslöjade figuren som en "illustration" och refererar till slöjan i titlarna. Om än oavsiktligt bidrar de därigenom till att slöjan placeras i fokus i varje mer genomgripande diskussion.

Det räcker med en snabb blick på de många skrifter om och av kvinnor i Afghanistan som publicerats efter den 11 september för att bli varse slöjans centrala plats. Det har publicerats ett antal livsberättelser av kvinnor som lämnat Afghanistan och samtliga beskriver såväl fruktansvärda personliga lidanden som andra kvinnors ohyggliga situation under talibanregimen. Men de berättar också om kvinnors förmåga att organisera motstånd och att rädda sig undan. Trots olikheterna mellan huvudpersonerna och deras respektive historier återger originalomslagen på tre olika böcker – Siba Shakibs *Afghanistan: Where*

God Only Comes to Weep, Zoya's Story. An Afghan Woman's Battle for Freedom av Zoya tillsammans med Johan Follain och Rita Cristofari, och *My Forbidden Face* av Latifa tillsammans med Chékéha Hachemi – en eller flera kvinnor som bär *burka*. Samma slags bild täcker även omslaget till M E Hirshs *Kabul*, Cheryl Benard och Edit Schlaffers *Veiled Courage. Inside the Afghan Women's Resistance* samt – ironiskt nog – Harriet Logans *Unveiled. Voices from Women in Afghanistan*. De båda sistnämnda innehåller intervjuer med och bilder av kvinnor som engagerat sig i oppositionell utbildning och hälsovård, och samtliga arbeten vittnar om afghanska kvinnors kamp och handlingskraft. Den ständiga cirkulationen av bilder föreställande beslöjade afghanska kvinnor tycks innebära att George W Bushs krig har förvandlat deras status från ointressanta till annorlunda. Även om afghanska kvinnors situation fått ett nyhetsvärde sedan den 11 september, är det inte alltid lätt att avgöra om bevakningen underlättat arbetet för social rättvisa, eller om den snarare återupprepat förenklade uppfattningar, stereotypa representationer och politiska rättfärdiganden för fortsatt västerländsk militär inblandning i Mellanöstern.

Det är intressant att det var just frågan om kvinnors rättigheter i Afghanistan som fick både Laura Bush, presidentens hustru och USAs första dam, och Cherie Blair, hustru till Storbritanniens premiärminister, att höja sina politiska röster. Den 17 november 2001 tog Laura Bush över sin mans vanliga radiotid för att tala till nationen. Det är betecknande att hon beskriver sin mans krig mot terrorism som ett medel för att "rädda" afghanska kvinnor:

Tack vare de militära framgångar vi haft under den senaste tiden i större delen av Afghanistan är kvinnor inte längre fång-

ar i sina hem. De kan lyssna på musik och undervisa sina döttrar utan rädsla för bestraffning. Men de terrorister som hjälpte till att styra landet konspirerar och smider planer runtom i många länder. Och de måste stoppas. Kampen mot terrorism är också en kamp för kvinnors rättigheter och värdighet.⁹

Även om Laura Bush kan ha rätt i sina anklagelser om grymheter och våld mot kvinnor sedan införandet av det talibanska styret 1996, bekräftar hennes tal bilden av afghanska kvinnor som offer. Bara några dagar senare var det just den bilden Cherie Blair fäste uppmärksamhet vid när även hon tog till orda efter att ha lyssnat till en grupp afghanska kvinnliga flyktingar på ett möte hon stått värd för. Hennes inriktning skilde sig från Laura Bushs och hon verkade mer intresserad av att göra västvärlden medveten om de sätt genom vilka afghanska kvinnor, i allians med Storbritannien, kan hjälpa till i återuppbyggnaden av sitt hemland:

Kvinnorna här bevisade att Afghanistans kvinnor fortfarande har en kampanda som motsäger den orättvisa bilden av dem som kuvade. Vi måste hjälpa dem att frigöra den andan och ge dem tillbaka deras talan så att de kan skapa det bättre Afghanistan vi alla vill se.¹⁰

Med tanke på att kvinnors handlingskraft och medbestämmanderätt hölls fram, trots förtrycket, är det talande att Cherie Blairs ord förekom i en artikel med rubriken "Beyond the *Burka*" och att uttalandet ges ungefär en tredjedel av halvsidesartikeln, medan resterande två tredjedelar upptas av ett slående fotografi av fru Blair som försöker föreställa sig hur det skulle kunna vara att bara ha små titthål ut mot världen.

Det råder ingen tvekan om att man i dessa sammanhang ägnat mindre intresse åt kvinnors motstånd, handlingskraft och organiserade opposition mot talibanregimen, än åt tvånget att bära slöja. I landet finns en lång rad kvinnoorganisationer, som *Revolutionary Association of the Women of Afghanistan* (RAWA), *Afghan Women's Council*, *Afghan Women's Skills Development Center*, *Humanitarian Assistance for the Women and Children of Afghanistan*, *Afghan Women's Network* och *Afghan Women's Resource Center*.¹¹ Förutom att förmedla skakande bilder och berättelser om kvinnoförtrycket under talibanregimen, bidrar dessa organisationer genom sitt ihärdiga, produktiva och modiga arbete med att bygga upp sjukvårdsenheter, skolor och andra former av hjälp och stöd, till att korrigera den förenklade synen på den beslöjade afghanska kvinnan som ett offer. Före den 11 september uppmärksammades sådana aktiviteter av RAWAs hemsida som öppnades i mars 2001, av Shahs dokumentärfilm och flera andra journalistiska arbeten, av forskning och genom personliga vittnesmål. Vad betyder det faktum att de fått ett nytt politiskt värde och ett nytt globalt auditorium efter 11 september?

RAWAs hemsida blev överbelastad och kraschade efter att det hänvisats till den i Oprah Winfreys show den 5 oktober 2001. Det är emellertid viktigt att notera att själva programmet inte lyfte fram den handlingskraft och potential hos afghanska kvinnor som demonstrerats genom RAWA och andra grupper. Större delen av sändningstiden, som skulle avsättas åt en presentation och en förklaring av islam, kom istället att ägnas åt en diskussion av *hijab*. Återigen blev slöjan eller huvudduken den centrala utgångspunkten. I en diskussion om hur programmet, som skulle anta den viktiga utmaningen att presentera

och förklara islam för den amerikanska allmänheten spårade ur när fokus gled över på *hijab*, argumenterar Afra Jalabi för att slöjan förvandlats till ett verktyg för att skapa politisk oreda. För Jalabi utgör slöjan ett falskt centrum för diskussioner om social rättvisa och en ytterst laddad symbol för olikhet som förlamar produktiva tvärkulturella debatter och kommunikation:

Men diskuterade vi vad det innebär att vara muslim, eller problemet med våld, eller ens vreden över den amerikanska utrikespolitiken i regionen? Nej, den muslimska publiken hade viktigare saker att diskutera. Programmet visade sig bli en spegling av vår intellektuella bankrutt, av våra verkliga kähästar och fixeringar. För efter en kort diskussion av vad islam handlar om, ändrade programmet riktning och diskuterade kvinnor i islam, och i synnerhet reglerna för klädsel. Det "after show"-inslag som programmet lägger ut på sin hemsida varje dag efter liveinspelningen i studion, handlade utslutande om "hijab". Detta var både upplysande och nedslående. Det verkade som könsfrågan inom islam blivit den centrala frågan och vad muslimska kvinnor har på sig kärnan i debatten om islam, både internt och externt. Det var skamligt att se hur vår samtida diskurs som "moderna muslimer" blivit så inriktad på sjalen, på bekostnad av de verkliga paradigmen som definierar islam, dess historia och allmänna värderingar.¹²

Med mer direkt fokus på afghanska kvinnors situation ville även Adeena Niazi, en av de 200 kvinnliga delegaterna i den 1600 deltagare starka församlingen av *loya jirga* (stora rådet) i Kabul i juni 2002, protestera mot den envisa

upptagenheten vid bärandet av slöja: "Att bära eller inte bära burka garanterar inte vår säkerhet [...] den viktigaste frågan för kvinnor är trygghet och säkerhet; kvinnor vill kunna vakna på morgonen utan att behöva vara rädda för att de eller deras barn skall bli bortrövade eller våldtagna".¹³

Det är verkligen viktigt att fråga sig om bärandet av slöja har utnyttjats, inte bara för att förenkla frågor om kvinnors ställning i Afghanistan före den 11 september, utan också för att förvränga deras situation nästan ett år senare. Bilder av kvinnor som tar av sig slöjan och män som rakar av sig sina skägg, har beskrivits som "de mest glädjefyllda journalistiska bilderna under 2001", och de har konstruerats så att de erbjuder ett löfte om befrielse och en hoppfull politik – men överensstämmer sådana bilder med en ny, rättvis politik och jämlikhet mellan könen i Afghanistan?¹⁴ RAWA har redan uttryckt sin upprördhet över det inflytande som givits åt Norra alliansen, som begick en lång rad våldshandlingar under åren 1992 till 1996 när de satt vid makten. I en artikel i *The Guardian* i mars 2002 kommenterar en av RAWAs medlemmar, Mariam Rawi:

Vi får mängder av rapporter från hela landet om våldtäkter, plundringar och kidnappningar. De som utropat kvinnofrigörelsen har haft alldeles för bråttom. En allmänt spridd rädsla för alliansen gör att få kvinnor har lagt av sin burka. Hundratusentals flickor i skolåldern kan inte vara med på lektionerna på grund av djupaste fattigdom, otrygghet och följderna av ett decennium av fundamentalistiskt förtryck.¹⁵

Även om den internationella uppmärksamheten varit problematisk genom sitt ämnesval

och sina strategiska framställningar av lidande och politisk förändring, finns en oro för vad som kommer att hända kvinnorna i Afghanistan när detta intresse svalnat. Kränkningen av kvinnors rättigheter har varit en väsentlig del i västs rättfärdigande av "befrielsen" – ödeläggelsen – av Afghanistan. När detta projekt väl slutförts, vad finns det då för hopp om ett mer långsiktigt intresse för mänskliga rättigheter? Vad är det som hindrar att inte Melika Browns chockerande kommentar besannas: "Om de rumänska spädbarnen var 90-talets älsklingsindignation, då måste förtryckta afghanska kvinnor vara detta decenniums motsvarighet".¹⁶

De mest komplexa och angelägna frågorna kring bärandet av slöja, som behovet av att särskilja, historisera och lokalisera kvinnors egna kreativa och varierande reaktioner på slöjan, liksom frågan om rättigheter i förhållande till ett obligatoriskt avtagande av slöjan, är föremål för många vetenskapliga debatter.¹⁷ Ändå är de som framställer den beslöjade kvinnan i och för västvärlden sällan intresserade av skillnader i social eller politisk status hos olika grupper av beslöjade kvinnor, eller av de många kulturella olikheter som finns kring bärandet av slöja. Till och med ordet "slöja" antyder en homogenisering av en rad olika klädvänor och plagg, som bärs i enlighet med *hijab*. I dagens Egypten, på vars gator man kan se ett helt spektra av västerländska kläder, *tarha*,¹⁸ *hijab* och *nikab*,¹⁹ fungerar dessa plagg inte bara som ett tecken för val av västerländsk eller ickevästerländsk identifikation, utan även klasstillhörighet och politiska sympatier. Men seder i Egypten är olika de i Indonesien, som har världens största muslimska befolkning. I länderna runt Persiska viken, inklusive Saudiarabien, Iran och Yemen, måste även icke-muslimska kvinnor bära slöja. Talibanregimen däremot, förbjöd

utländska kvinnor att ha *burka*, och på så sätt lyfte de medvetet fram dem som de Andra.

De många olika funktioner slöjan har och de olika värderingar som är knutna till den måste också tas i beaktande. Somliga kvinnor känner sig styrkta av slöjan genom att den skyddar deras kroppar från manlig granskning och sociala bedömningar av skönhet och sexualitet, och de väljer själva att bära den. För andra innebär tvånget att bära slöja ett politiskt förtryck, utan samband med islam, som Latifa i Afghanistan upplevde det: "Jag tar av mig *burka* med en känsla av förödmjukelse och raseri. Mitt ansikte tillhör mig. Koranen säger att en kvinna kan bära slöja, men att hon måste förbli igenkännlig. Talibanerna vill stjäla mitt ansikte, förbjuda oss alla ansikten".²⁰ Att vara beslöjad kan också vara ett medvetet sätt att rikta uppmärksamheten på sig själv – inte som en vacker eller sexuell varelse – utan som en politisk. I "Algeria Unveiled" dokumenterar Frantz Fanon hur slöjan i den algeriska kampen för självständighet "förvandlades till en kamouflageteknik, ett kampmedel".²¹ Fanon syftar här inte bara på det paradigmatiska värdet hos ett plagg som döljer vapen och skänker anonymitet, utan också på kampen för ideologisk identifikation, där slöjan representerar ett medvetet avståndstagande från västerländska värderingar.

Visuell påminnelse

Efter den 11 september har attityderna gentemot och representationerna av slöjan tydligt visat på orubbligheten i den beslöjade kvinnan som förtryckets ikon – en förkroppsligad ursäkt att fortsätta George W Bushs ändlösa krig, en strategisk figur, ständigt framanad som visuell påminnelse om det oförenliga i västerländskt och islamiskt samhällsliv. Även i de fall där exponeringen av afghanska kvin-

nor inneburit att de fått komma till tals, uppmärksammas inte de motsägelser och komplexiteter i deras olika verkligheter och berättelser som faktiskt luckrar upp den cementerade kopplingen mellan slöja och förtryck, islam och religiös fundamentalism.

Som min analys av olika typer av skildringar visar, tenderar den beslöjade kvinnan att användas för att skapa överensstämmelser mellan den islamiska kvinnan och ett instängt, apolitiskt, till och med ahistoriskt offer. Men om den 11 september 2001 inte lett till att uppmärksamheten riktats på mångfalden bland kvinnor i muslimska samhällen, deras handlingskraft och politiska aktivitet – trots de tydliga bevisen genom det enastående och modiga arbetet i kvinnoorganisationer – kanske händelserna den 31 januari 2002 kommer att lyckas med detta. Den dagen krossades på det mest dramatiska sätt missuppfattningen att kvinnor i islam stannat utanför de politiska engagemangens och de militära aktionernas värld. Detta genom Wafa Idris, den första kvinnliga palestinska självmordsbombaren, som dödade en israel och sårade 140 andra på en gata i Jerusalem. Idris var i tjugoårsåldern och arbetade som frivillig sjukvårdare hos palestinska Röda Halvmånen och hon bevittnade många dödsfall från sammanstötningarna i Ramallah. Det var allmänt känt att hon kände både ilska och frustration över den situation hon ständigt konfronterades med. Ändå uttryckte många förvåning över hennes handlande, delvis med hänvisning till hennes sätt att klä sig och hennes uppträdande. I en nyhetsrapportering framhölls att: "Hon passade inte in i bilden av en självmordsbombare. Familjefoton visar henne sminkad och i ärlösa klänningar. 'Hon var inte religiös, hon bad inte och hon bar inte täckande kläder', sade [en vän]".²² Vad kan vi

lära oss av denna fasaväckande situation: en kvinna som uppnådde jämlikhet och tjänade som ikonoklast för islamiska kvinnor, men som fick betala för det med sitt liv?

Om Palestina spelar en av huvudrollerna i det fortsatta kriget mellan Mellanöstern och västvärlden, ett krig i vilket den 11 september kan ses som ett fruktansvärt och avgörande ögonblick, är det kanske genom att förutsättningslöst och ingående studera situationen där som västvärlden kan överge sina naiva och destruktiva föreställningar om islamiska samhällen, och de förenklade och förvrängda bilder som media uppmuntrar till. Med tanke på den fortsatt svåra situationen för kvinnor i Afghanistan och desperationen hos de palestinska självmordsbombarna (för att inte tala om läget i Irak och Sudan), är det angeläget att man tar itu med förutfattade meningar och fördomar gällande flera aspekter av islam, men också att man gör skillnad på och visar förståelse för de många olika folkgrupper och länder som identifierar sig som islamiska.

Den ensidiga koncentrationen på slöjan i västerländska diskussioner om islamiska samhällen avleder onekligen uppmärksamheten från andra problem, som juridiska rättigheter, utbildning och tillgång till hälsovård. Attityderna till slöjan efter den 11 september har emellertid bara bekräftat Chandra Talpade Mohantys påstående att "en beslöjad kvinna" utgör en av "en uppsättning universella bilder av 'den tredje världens kvinna' [...] som sätter igång en kolonial diskurs, vilken utövar en mycket speciell makt när det gäller att definiera, avkoda och upprätthålla rådande förbindelser mellan första och tredje världen."²³ Mot den bakgrunden utgör varje allvarligt och väl underbyggt försök att undersöka, destabilisera och rekonstruera de politiska skevheter som präglar olika sätt att framställa slöjan, en

användbar och betydelsefull startpunkt för att omdefiniera de uppdelningar i "vi och dom" som den 11 september alltför ofta olyckligtvis gett upphov till. I ljuset av ett politiskt misslyckande kanske kulturella ingripanden kan förändra det mönster som gör muslimska kvinnor synliga i väst enbart som offer för lidande och våld.

© Alison Donnell och Institute of International Visual Arts, London

Översättning Karin Lindeqvist

Noter

- 1 Alison Donnell: "Visibility, Violence and Voice? Attitudes to Veiling Post-11 September", *Veil: Veiling, Representation and Contemporary Art*, red. David A Bailey and Gilane Tawadros, Institute of International Visual Arts, London, in association with Modern Art, Oxford, s. 120–135.
- 2 "Journalist Saira Shah: Life in Afghanistan under the Taliban", 27 augusti 2001 (www.cnn.com/2001/COMMUNITY/08/24/shah/index.html).
- 3 Kunskap om islams regler och lagar samt deras tillämpning. [Ö.a.]
- 4 Muslim Women's League: "Women's Dress in Dangerous Times" (www.mwlnusa.org/hijab_dangerous_times.html).
- 5 Ett center med religiösa, ekonomiska och sociala funktioner för muslimer i England. [Ö.a.]
- 6 Madeleine Bunting: "Can Islam Liberate Women?", *The Guardian Weekend*, 8 december 2001, s. 16.
- 7 Aisha Kahn: "The Veil in My Handbag", *The Guardian*, 18 juni 2002. (Aisha Kahn är en pseudonym).
- 8 Heltäckande plagg med nät för ögonen. [Ö.a.]
- 9 www.whitehouse.gov/news/releases/2001/11/20011117.html.
- 10 Lucy Ward: "Beyond the Burka", *The Guardian*, 20 november 2001, s. 4.
- 11 Ungefär: Kvinnors i Afghanistan revolutionära förbund, Afghanska kvinnorrådet, Centret för utveckling av afghanska kvinnors kunskaper, Humanitär hjälp till Afghanistans kvinnor och barn, Afghanska kvinnonätverket och Afghanska kvinnors resurscenter. [Ö.a.]
- 12 Afra Jalabi: "To Veil or Not to Veil. That is the Question" (www.mwlnusa.org/hijab_oprah.htm).
- 13 Mark Mackinnon: "Afghan Women Take Historic Step in Kabul", *The Globe and Mail*, 13 juni 2002.
- 14 Marilyn Gardener: "Lifting the Veil on Women's Subjugation", *Christian Science Monitor*, 28 november 2001.
- 15 Mariam Rawi: "Burqa Still a Symbol of Fear", *The Guardian*, 7 mars 2002. Se också översikten gjord av Human Rights Watch: "Taking Cover. Women in Post-Taliban Afghanistan" (<http://hrw.org/backgrounder/wrd/afghan-women-2k2.htm>).
- 16 Melika Brown, recension av *Zoya's Story. An Afghan Woman's Battle for Freedom*, *The Times*, 20 april 2002.
- 17 Se Black och Göcek: "The Veil. Post-colonialism and the Politics of Dress" i Alison Donnell (red.): *Interventions. International Journal of Postcolonial Studies*, vol. 1, nr. 4.
- 18 Ett slags huvudduk som används främst i Egypten. [Ö.a.]
- 19 En ansiktsslöja som döljer hela ansiktet utom ögonen. [Ö.a.]

- 20 Latifa: *Mitt förbjudna ansikte. En ung kvinnas liv under talibanregimen*, Wahlström & Widstrand 2002, översättning Einar Heckscher, s. 56–57.
- 21 Frantz Fanon: "Algeriet av-slöjat" (1959), *Globaliseringens kulturer*, red. Catharina Eriksson, Marie Eriksson Baaz och Håkan Thörn, Nya Doxa 1999, översättning Jonas J Magnusson, s. 113.
- 22 "Unthinkable Actions. Woman's Apparent Suicide Bombing Makes Israelis Suspect All Palestinians", 31 januari 2002 (<http://more.abcnews.go.com/sections/world/dailynews/mideast020130.html>).
- 23 Chandra Talpade Mohanty: "Med västerländska ögon. Feministisk forskning och kolonial diskurs", *Globaliseringens kulturer*, red. Catharina Eriksson, Maria Eriksson Baaz, Håkan Thörn, Nora: Nya Doxa 1999, översättning Elisabeth Mansén, s. 208.

of a despised difference. Consequently, in spite of several women's organisations opposing the Taliban regime in Afghanistan, and in spite of the multiple functions and values of the veil in different Islamic communities, the veiled woman is constantly represented as a passive victim and as a visual reminder of the incommensurability between Western and Islamic societies.

Alison Donnell

Nottingham Trent University
Nottingham Institute for English Research
School of Arts, Communication and Culture
Clifton Lane, Nottingham
NG11 8NS
UK
ajdonnell@aol.com

Summary

On September 11 2001 the world was changed, but for whom and how? In her critical analyses, Alison Donnell scrutinizes the attitudes to veiling in the Western media coverage after the attack on the twin towers of the World Trade Center.

The human rights abuses, and especially the sanctioned violence against women in Taliban Afghanistan had been known for many years, but was post-September 11 suddenly made media-visible – on Western terms. And in the massive coverage the veil or headscarf soon became an effective symbol of oppression. The former Orientalist gaze is being replaced, Donnell argues, by an Islamophobic. The veil, formerly viewed as an object of mystique, exotism and eroticism, is becoming a highly visible sign